

NADAČNÍ FOND
PROTI KORUPCI

Čas oligarchů

JEJICH SLUHŮ A NEPŘÁTEL

ONDŘEJ ZÁVODSKÝ

Prázdninové čtení

NADAČNÍHO FONDUPROTIKORUPCI

2019

Čas oligarchů, jejich sluhů a nepřátel

Ondřej Závodský

Nadační fond proti korupci

1 Úvod	7
1.1 Téma oligarchie.....	7
1.2 Mé působení na Ministerstvu financí ČR.....	9
1.3 Demokracie a oligarchie.....	13
2 Historický vývoj	16
2.1 Postrevoluční doba.....	16
2.2 Období opoziční smlouvy.....	21
2.3 Růst budoucích oligarchů	27
2.4 Kmotrokracie	32
3 Projevy oligarchizace a oligarchické vlády	42
3.1 Ovládnutí všeho	42
3.2 Personální politika – čas sluhů nebo nepřátel.....	44
3.3 Vliv nebo přímé řízení legislativy.....	55
3.4 Priority dotací	61
3.5 Oligarchická teritoria a vzájemné kšefty.....	63
4 Charakteristiky mocenských struktur	66
4.1 Petr Kellner	66
4.2 Andrej Babiš a Agrofert.....	77
4.3 Penta.....	104
4.4 Další oligarchové, rádoby oligarchové, kmotři, šibři, manažeři a olidůchodci.....	122
5 Důsledky oligarchie	125
5.1 Morální úpadek.....	125
5.2 Úpadek krajiny a životního prostředí.....	128
5.3 Pěstování sociální problémů.....	133
6 Bojiště s oligarchií.....	137
6.1 Média.....	137
6.2 Justice.....	147
6.3 Nejvyšší kontrolní úřad	151
6.4 Úřad pro ochranu hospodářské soutěže	152
6.5 Ombudsman.....	154
6.6 Akademické projevy	155
6.7 Nezávislé úřednictvo	157
6.8 Občanská společnost.....	161
7 Jak oligarchii porazit.....	165

1 Úvod

1.1 Téma oligarchie

Do rukou čtenáře předáváme novou knihu Nadačního fondu proti korupci. Stalo se již tradicí, že období léta a prázdnin je vhodnou příležitostí pro začtení se do poněkud nadčasového materiálu, který reflektuje nové vlivy ve společnosti, na něž by Fond širokou veřejnost rád upozornil. Tento rok daný úkol připadl na mne, nováčka ve Fondu.

Odhalíme-li zákulisí spolupráce ve Fondu, musíme uvést, že jsme strávili dost dlouhý čas výběrem tématu pro tuto knihu. Tím, co rozhodlo pro zvolené téma oligarchie, byly vzpomínky nás všech na projevy Andreje Babiše, v nichž opakovaně citoval z předchozí naší publikace, knihy o Miroslavu Kalouskovi. Domluvili jsme se proto, že by bylo dobré, kdybychom do diskuse mezi oběma zlojedy zasáhli materiálem, který by diskusi vyvažoval, aby snad pravidelný čtenář našeho prázdninového čtení neměl pocit, že straníme jednomu z nich.

V této publikaci se tedy snažíme na historickém vývoji a dalších souvislostech popsat nástup vlády oligarchů, znaky tohoto, od demokracie silně vychýleného systému vládnutí, jeho silné stránky, ale i návod k jeho poražení. Snažili jsme se čtenáře upozornit na to, že Andrej Babiš není jediným, kdo má silné slovo na současné dění, a že jeho pád, k němuž dříve nebo později dojde, nemusí být koncem vlády oligarchů. Může být jen očekávaným přeskupením sil mezi lidmi, kteří si moc v této zemi přisvojují. Vždyť vláda vybrané skupiny bohatých jedinců, movitých rodin nebo jinak definovaných partiček mocných není ve východní části Evropy v současnosti ničím ojedinělým. Stín ruského systému vládnutí, kde skupina prokemelských oligarchů ovládá prakticky vše, nad naší malou zemí visí. A nevrátíme-li se k původním revolučním a postrevolučním idejím, jejichž nositelem byl zesnulý prezident Václav Havel, můžeme upadnout do beznaděje rozdělené moci, kde budeme hlasovat pro jeden z politických subjektů ve „vlastnictví“ různých oligarchů. Výsledek „svobodných“ voleb pak bude znamenat toliko úvodní

rozdání karet mezi lidmi, majícími vložené prostředky do politických subjektů a médií, jež veřejným děním manipulují.

Tato kniha není ani sborníkem myšlenek Václava Havla, ani vyčerpávajícím přehledem všeho postrevolučního dění v korupci a ani dokonalou charakteristikou současného systému oligarchické vlády. Má být pouze námětem pro přemýšlení laskavého čtenáře v čase prázdninového odpočinku. Neboť pokud se čtenář rozhlédne okolo sebe, máme prakticky vše, co mít můžeme. Ale právě honba za další konzumní vymožeností nás odlákává od hlubší úvahy, co upevňováním moci několika nijak mimořádných lidí v tuto chvíli ztrácíme na svobodě. Věřím, že až nyní v létě každý ze čtenářů bude listovat následujícími stránkami, nic nebude ztraceno. Několik velmi slušných novinářů bude stále objektivně přispívat k další tvorbě názoru, státní zastupitelství nepodlehne touze oligarchů je ovládat a opravdové elity naší země si nebudou nechávat své myšlenky pro sebe a jejich postřehy zastíní špinavými penězi podpořené výroky podprůměrných zloduchů.

Nerad někoho obtěžuji svými sny, ale s jedním, periodicky se mi opakujícím, budu muset čtenáře seznámit. Veřejnost a voliči by za normálních okolností měli sedět na jednotlivých sedadlech a sledovat, co se děje na pódiu, tedy jak jimi volení zástupci hrají svou roli, zda nepodvádějí, zda nejednají v zájmu někoho jiného než jejich a zda se nějak neodklánějí od programu představení (volebního programu) a hrají dobře svou roli, za níž jsou placeni. Nepoctiví herci pochopitelně vymýšlejí, jak to zařídit, aby na ně nebylo dobře vidět nebo slyšet – kazí osvětlení nebo zařizují, aby dědek v první řadě vrzal sedadlem. Pak není vidět, že si s postavou v zákulisí předali určitý obnos nebo s jiným hercem něco tajně dohodli. Jenomže jednou se mi zdálo, že se spustilo před herci nějaké plátno, na nějž se promítala výborně secvičená hra, přesně podle programu, a za plátnem se dělo něco úplně jiného. Když jsem se z tohoto snu probudil, uvědomil jsem si, že podvědomí funguje lépe, než jsem si kdy myslel. Ono to teď velmi podobně funguje ve veřejném životě, do médií jsou pouštěny tiskové zprávy o tom, jak se buduje infrastruktura, hospodářství se daří a vláda bojuje na všech frontách s korupcí. Za tímto líbivým plátnem pro voliče je ovšem odmítána legislativa proti korupci, otevírá se pár set metrů dálnic ročně, hubí odborníci a přichází se se zákony na podporu zájmů jednotlivých oligarchů.

1.2 Mé působení na Ministerstvu financí ČR

Vzhledem k tomu, že v této knize budou uváděny příklady z mého působení ve veřejném životě a z interakcí s Andrejem Babišem a dalšími oligarchy, považuji za přínosné, pokud na úvod nastíním své pracovní angažmá na Ministerstvu financí či Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM).

S Nadačním fondem proti korupci spolupracuji již od roku 2011, tedy od jeho založení, kdy jsem jako první s Liborem Michálkem převzal Cenu za odvalu za svůj postoj k podivným zakázkám v Zařízení služeb pro Ministerstvo vnitra¹, kde jsem tehdy pracoval. Ve zkratce jsem jako ředitel právního úseku upozornil na řadu podivných veřejných zakázek či pro stát zcela nevýhodných smluvních nájemních vztahů. Za to jsem byl s kolegou odvolán z funkce. Kolegu dokonce z práce propustili. Případ tehdy popsal v několika článcích Marek Pokorný z Hospodářských novin². Následně bylo v Zařízení služeb pro Ministerstvo vnitra vyměněno vedení³ a mě jmenovali zpátky na své původní místo. Od té doby jsem spolupracoval s několika nevládními organizacemi, ale i politickými představiteli na protikorupční legislativě nebo koncepcích protikorupčního boje.

Na podzim roku 2013 jsem na nevolitelném místě kandidoval za KDU-ČSL do Poslanecké sněmovny. Za KDU jsem vedl i vyjednávání s tehdejšími představiteli ANO a ČSSD o kapitole koaliční smlouvy o protikorupčních opatřeních, lidských právech, některých sociálních opatřeních a o oblasti justice a Ministerstva spravedlnosti, později o programovém prohlášení vlády o protikorupční legislativě. Když si koaliční strany vzájemně doporučovaly odborníky na místa náměstků na jednotlivá ministerstva, vznikl u KDU problém, že na Ministerstvo financí neexistoval vhodný kandidát. Jednak

1 NFPK. Ondřej Závodský. In: NFPK [online]. 23. 3. 2011 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.nfpk.cz/oznamovatele/3296>.

2 Např. Pokorný, Marek. Z vnitra si dělají zlatý důl. Pro úřad mají dělat zakázky, místo toho pracují na sebe. In: Hospodářské noviny [online]. 23. 10. 2010 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <https://byznys.ihned.cz/c1-47451900-z-vnitra-si-delaji-zlaty-dul-pro-urad-maji-delat-zakazky-misto-toho-pracuji-na-sebe>.

3 Více např. na: Ministerstvo vnitra ČR. Radek John zveřejnil výsledky forenzního auditu v rezortu Ministerstva vnitra. In: Ministerstvo vnitra ČR [online]. 17. 1. 2011 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/služba/docDetail.aspx?docid=21576917 & docType=ART>.

na místech ekonomických expertů (tehdejší náměstek pro rozpočet Jan Gregor) byli odborníci na svém místě a jednak se nikomu spolupracovat s Andrejem Babišem nechtělo. Pavel Bělobrádek mi tehdy předal číslo na Andreje Babiše s tím, ať si s ním promluví. Následující víkend jsem byl pozván do Průhonice, abych se představil. Představil jsem Babišovi sebe i vizi, jak vytvořit sekci z neekonomických agend, která by zahrnuje regulaci hazardu, majetku státu, náhradovou agendu a řešení starých ekologických škod, vzniklých před privatizací, a program revitalizace. Také jsem mu představil koncepci, jak s jednotlivými agendami naložit a co bych rád prosadil. Na prvním setkání se svým týmem mě Babiš představil slovy: „Sociální demokracie nám představuje miliardy kokotů jako například pana Mertlíka, KDU len pana Závodského, tak ho tuna vítám.“

Od 17. února 2014 jsem byl jmenován náměstkem pro řízení sekce Majetku státu, která zahrnovala uvedené agendy⁴.

V prvních rozhovorech jsem opakovaně ventiloval postoj, větu, nad níž jsem měl možnost další čtyři roky hodně přemýšlet, tj. že nebudu dělat užitečného idiota Andreji Babišovi⁵. Od počátku dubna do konce září 2014 jsem byl rovněž pověřen řízením Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových.

Na Ministerstvu financí jsem prosadil tři zásadní reformy. Předně se podařilo nastolit zcela odlišné poměry v přístupu k hazardu. Ministerstvo financí se stalo skutečným regulátorem hazardních společností, a nikoli servisním místem pro tyto společnosti, které jen vydává povolení, a přestalo být hnízdištěm nejrůznějších korupčních elementů. Prosadil jsem nový zákon o hazardních hrách⁶, na jehož základě poklesly počty provozoven s tvrdým hazardem na méně než jednu čtvrtinu, byly zavedeny všechny adiktologické brzdy v hraní a nastaveny všechny známé nástroje proti vzniku nových závislostí. Rovněž proti černému hazardu jsme do zákona vložili všechny nástroje známé v civilizovaném světě. Dosud prakticky neregulova-

4 Kopecký, Josef. Nevidomý právník má přijít k Babišovi na finance krotit hazard. In: iDNES.cz [online]. 24. 1. 2014 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/krotit-hazard-muze-k-babisovi-na-finance-prijit-nevidomy-pravnik-zavodsky.A140124_142735_domaci_kop.

5 Např. Kamberský Petr, Zastávám teorii mrtvého čerta, Lidové noviny, 8. 2. 2014.

6 Ministerstvo financí ČR. Nový zákon dá při povolování hazardu rozhodující slovo obcím. In: Ministerstvo financí ČR [online]. 28. 7. 2016 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2016/novy-zakon-da-pri-povolovani-hazardu-roz-25693>.

ný internet byl novým zákonem otevřen, zregulován a řádně zdaněn. Daňový výnos z hazardních her se ve srovnání let 2013 a 2017 zvýšil zhruba o 5 miliard, a to za současného poklesu provozoven na zlomek někdejšího kalouskovského eldoráda.

V oblasti majetku státu jsem přišel s několika kroky k posunutí Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, který kdysi vznikl jako slepenec okresních úřadu, do 20. století. Rovněž byla vytvořena a prosazena novela zákona o majetku státu, jíž došlo k první fázi reformy organizace státního majetku. Tato novela, bude-li se dodržovat, má zajistit dramatický posun v hospodaření s majetkem státu tak, že jednotlivé státní subjekty již nebudou zcizovat nemovitosti na stovkách míst, ale bude existovat jednotné místo pro tento prodej. Rovněž se má urychlit likvidace desítky let likvidovaných státních podniků tak, že se zbylý majetek přesune na Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových a likvidační zůstatek se přelije zakladateli (příslušnému městu nebo státu).

Proces odstraňování starých ekologických škod vzniklých před privatizací se ztransparentnil. Namísto většinově využívaného jednacího řízení bez uveřejnění, tedy zadávání stamiliónových zakázek na sanační činnosti, tak říkajíc z ruky, jsme nastavili systém otevřených soutěží. Začaly se soutěžit i zakázky malého rozsahu na dílčí sanační průzkumy, projekty nebo například tzv. ochranné sanační čerpání vod, kde je nebezpečí šíření jedů do okolí. V důsledku desítek opatření v této oblasti došlo ke zlevnění sanačních, průzkumných či projektových cen na méně než polovinu. Pokud by tento trend dalších deset let vydržel a nedošlo k odčerpávání prostředků určených právě na sanace do státního rozpočtu na krytí rozhazování současné vlády, mohlo by se podařit zvládnout tyto práce o 30 miliard levněji, než jak v roce 2009 prosazoval někdejší propagátor tzv. super tendru Miroslav Kalousek.

Za nejdůležitější považuji to, že se podařilo dořešit některé staré podezřelé záležitosti. Za zadávání nesmyslných analýz, jež měly oddálit odebrání povolení k provozování automatů po vydání prohibitivních vyhlášek jednotlivých obcí, byl odsouzen můj předchůd-

ce Tomáš Zídek⁷. Rovněž za další nesmyslné plýtvání s prostředky ÚZSVM ve prospěch společnosti E-centrum (někdejšího vydavatele Parlamentních listů) byl nepravomocně odsouzen Miloslav Vaněk⁸, předchozí ředitel ÚZSVM.

Zprvu relativně bezproblémová spolupráce mezi mnou a Andrejem Babišem, jíž se rovněž Babiš často mediálně chlubil, v návaznosti na množící se odlišné pohledy na řešení aktuálních otázek začala vážnout. Po bezpočtu velmi hlučných a nepříjemných konfliktů s ministrem Babišem, o nichž bude řeč v následujících stránkách knihy, se naše spolupráce omezila na jakousi pasivní komunikaci. Sice jsem usiloval o rozhovor, v rámci něhož bychom si otevřeně promluvili o nedořešených otázkách i mém pohledu na odklon od původních idejí, na nichž jsme se v roce 2014 domluvili, avšak k němu v posledních týdnech Babišova působení na ministerstvu již nedošlo. Docházelo i ke značně kuriózním situacím, kdy se Babiš zapíral a po domluvení termínu doslova utekl. Poslední vzkaz byl, abych se objednal do Průhonice, ale tam jsem, narozdíl od prakticky všech ostatních „apolitických“ náměstků, po odchodu Babiše z Ministerstva financí nebyl.

Ve funkci jsem zůstal i za ministrování Ivana Pilného. Moje působení na Ministerstvu financí se završilo na konci roku 2017, když jako první bod po svém nástupu do funkce mi ministryně Alena Schillerová sdělila, že se mnou už nepočítá. V rámci tohoto večerního rozhovoru dne 13. 12. 2017 mi sdělila řadu vyslovených lží, jimiž odůvodnila své rozhodnutí o zrušení mé sekce, na nějž mimochodem podle zákona neměla právo. Jako příklad ventilovaných nepravd si dovoluji zmínit zcela vyfabulované tvrzení o desítkách stížností na mou pracovní činnost. Ukončení mého služebního poměru na ministerstvu je v současné době předmětem soudního přezkumu.

Důsledkem personálních změn na jednotlivých ministerstvech (o kterých píše v kapitole 3.2 této knihy), jejichž následkem je nahra-

7 Pokorný, Marek. Kalouskův náměstek neuspěl, trest za nepotřebné posudky, zda poslechnout soud, platí. In: Aktuálně.cz [online]. 6. 3. 2019 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/kalouskuv-namestek-neuspel-trest-za-nesmyslne-posudky-zda-po/r~23c53be43e8211e9b2a00cc47ab5f122/>.

8 ČTK. Za uzavírání nadbytečných smluv dostal exředitel ÚZSVM podmínku. In: vz24.cz [online]. 15. 11. 2018 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.vz24.cz/clanky/za-uzavirani-nadbytecnych-smluv-dostal-exreditel-uzsvm-podminku/>.

zování odborníků loajálními nekvalifikovanými jedinci, bylo i to, že mi Ministerstvo financí nebylo schopno po řadu týdnů po skončení služebního poměru vyplatit dlužné součásti platu, které mi samo přiznalo. V reakci na to jsem v dubnu letošního roku podal návrh na exekuci státního majetku⁹. Nicméně i po medializaci tohoto kroku prokázalo Ministerstvo financí fatální neznalost finančních předpisů a plat uhradilo špatně. Když jsem chtěl daným krokem prokázat neschopnost státu a po nejrůznějších personálních čistkách ukázat jeho impotenci v řešení problematických situací, podařilo se mi to prokázat nad veškerou pochybnost. Zaměstnanci Ministerstva financí museli jet k exekutorovi, aby jim vysvětlil to, co bylo ministerstvu zasláno poštou.

Jak plyne z obsahu této knihy, spolupráce s Andrejem Babišem je velmi obtížná, přesto se domnívám, že byla úspěšná – mně se podařilo prosadit reformy, které naše země dvacet let potřebovala. Na druhou stranu se s těmito úspěchy chlubil právě Babiš. Dávám proto na zvážení, zda mám vnímat více tyto úspěchy, nebo že jsem tím posloužil k mediální prezentaci jednoho z oligarchů, a byl tak skutečně jen užitečným idiotem.

1.3 Demokracie a oligarchie

Vzhledem k tomu, že již více než dvacet let žijeme ve více či méně zdeformovaném systému vládnutí, je důležité připomenout, jak by vlastně systém demokratického výběru politické reprezentace, propojený se všemi zásadami právního státu a spočívající na principu pluralitních mechanismů, měl vlastně fungovat. Toto připomenutí je zásadní pro srovnání se systémem oligarchické vlády, která systém zastupitelské demokracie fakticky využívá jako nástroj k prosazení vlastních cílů.

Systém dlouhodobě ukotvených politických stran je, podle mého názoru, jediným dlouhodobě přijatelným systémem vládnutí. Takový stranický systém především přináší jistotu, srozumitelnost politi-

⁹ kac. Bývalý náměstek Závodský poslal ministerstvo financí do exekuce. Dlužilo mu odchodné. In: ČT24.cz [online]. 1. 4. 2019 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2776085-byvaly-namestek-zavodsky-poslal-ministerstvo-financi-do-exekuce-dluzilo-mu-odstupne>.

ky, kontinuitu, a hlavně předvídatelnost. A právě předvídatelnost je silně žádanou vlastností, kterou třeba prostřednictvím právních předpisů vkládáme do právního nebo obchodního prostředí a chceme ji mít i v politice. Namísto toho znakem nedemokratických a autoritářských režimů je chaos, vrtošivost vůdce a svévolná nadřazenost mocných, které neomezují ani jejich vlastní strany, ani zákony.

Mezi voličem a politickou stranou vzniká odevzdáním hlasu jakýsi morální kontrakt. Jedna strana smlouvy dává, v podobě hlasu, politické straně svou důvěru. A politická strana je povinna co nejvíce (dle svého podílu na moci) dostát svým deklarovaným slibům a prosazovat kroky, k jejichž plnění se voličům zavázala a kvůli kterým ji volili. Slibem může být určitá komplexní politická vize či prosazení konkrétního nástroje či cíle. V období první republiky existovaly subjekty jako Agrární strana, která jako prvořadě prosazovala jednotlivé kroky v boji mezi dodavatelem surovin a velkými cukrovary, sociální demokracie hájila především zájmy dělníků, národní socialisté se prali za drobné živnostníky, úředníky nebo učitele apod. Nicméně zásadní je pro politické subjekty předvídatelnost jejich kroků. Proto považují za velmi důležité morální sliby v podobě volebního programu neomezovat právě jen na dílčí cíle (typu postavíme dálnice, přidáme třináctý důchod), ale představení co nejvíce stanovisek, jak bude strana reagovat na různé problémy či situace.

Jak je řečeno v historickém exkurzu, systém tradičních politických stran byl po první dekádě nového tisíciletí natolik nemocný (politické strany jako ODS byly natolik vzdálené svým deklarovaným slibům a natolik spjaté s korupčními strukturami), že společnost začala poptávat nová uskupení, která se počala vymezovat proti těmto starým, „tradičním“ politickým stranám. Kromě hnutí ANO můžeme jmenovat Věci veřejné, z nahnědlých ideologií Úsvit přímé demokracie nebo stejný subjekt s novými přísluhovači SPD Tomia Okamury. Tyto protestní politické subjekty nenabízejí žádné komplexní řešení problémů země s nějakou politickou orientací. Buď nabízejí řešení v podobě jednoduchých hesel typu, že vše spasí referendum jako jeden z projevů přímé demokracie, nebo přicházejí s líbivými hesly jako „Až se přestane krást, bude dost peněz na všechno.“ Tyto subjekty protestního charakteru obvykle cílí na elektorát voličů s nižším zájmem o politiku. Když pak představují svůj

program, nezavazují se ke konkrétním nástrojům, jimiž chtějí cíle dosáhnout. Cílem může například být dostavba infrastruktury, včetně rychlovlaků jako ve Francii, vysoké mzdy a důchody nebo zbavení veřejného života parazitů. A právě u těchto bohulibých cílů chybí představení postupu, jak toho ten či onen demagog dosáhne. Méně vzdělaní voliči, kteří nemají dost přehledu na to vnímat, že v představování vize zcela chybí onen mezikrok, tj. jak toho bude dosaženo, rádi svůj hlas tomuto nečitelnému subjektu svěří. Neboť kdo by s dostavbou dálnic, důchody jako v západních zemích či depa-razitací veřejného života nesouhlasil. Nicméně právě tím podepíše jakýsi bílý šek, že chtějí vysoké důchody za cenu toho, že si tento subjekt bude moci v ostatních oblastech dělat, co chce. Případně že daného cíle bude dosaženo neúspěšnými prostředky. Pokud bychom tedy brali vážně deklarované sliby hnutí ANO, neexistuje zde zřetelně definovaný závazek mezi jejich voliči a představiteli tohoto vládnoucího hnutí.

2 Historický vývoj

2.1 Postrevoluční doba

Po sametovém převratu roku 1989 a rozjíždějícím se podnikatelským prostředím se, z dlouhodobého hlediska, vyprofilovaly dvě výrazné osobnosti. Prezident Václav Havel a federální ministr financí a pozdější předseda české vlády Václav Klaus. Oba politici zaujímali již od samotného počátku dva diametrálně odlišné přístupy k budování společnosti. Přístup Václava Havla, o němž bude uvedeno více v závěrečné kapitole, spočíval v podpoře fungování občanské společnosti. Občané se měli sdružovat do více či méně formálních seskupení. Politické strany, jako jeden z projevů občanské společnosti, pak měly být pouze nástrojem prosazovaných cílů občanů. Model občanské společnosti počítal s rozsáhlým vstupem veřejnosti do vládnutí v podobě dalších projevů demokracie. Ideje, jimiž Havel konkuroval vizi Klausově, postavené na sledování ekonomických ukazatelů, vyjádřil ve stovkách projevů či písemně artikulovaných reakcích na aktuální dění. Jsem rád, že se mi po čtvrt století podařilo dohledat Havlův projev k Novému roku 1994, v němž svou vizi jasně představil:

„(...) Myslím, že společným jmenovatelem několika důležitých úkolů, jimiž bychom se měli teď zabývat, je tvorba skutečné, to znamená vskutku otevřené a vrstevnaté občanské společnosti. Velkorysé odstátnování, které probíhá v našem hospodářství, musí podle mého názoru rychle nalézt svůj protějšek i ve sféře občanského a veřejného života. Důvěru v jedince jako skutečného tvůrce hospodářské prosperity bychom měli vskutku cílevědomě a daleko nebojácněji než dosud rozšiřovat i o důvěru v jedince jako občana, schopného přebírat svůj díl spoluodpovědnosti za věci celku. (...)”¹⁰

Naproti tomu vize Václava Klause stála na základech silných politických stran. Síla těchto politických subjektů měla být formována při stěžejních volbách. V mezidobí mezi volbami se pak občané měli věnovat jiným aktivitám a promlouvat do věcí veřejných pak

10 Havel, Václav. Novoroční projev prezidenta republiky Václava Havla (1994). In: Wikizdroje.cz [online]. 1. 1. 1994 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: [https://cs.wikisource.org/wiki/Novoro%C4%8Dn%C3%AD_projev_prezidenta_republiky_V%C3%A1clava_Havla_\(1994\)](https://cs.wikisource.org/wiki/Novoro%C4%8Dn%C3%AD_projev_prezidenta_republiky_V%C3%A1clava_Havla_(1994)).

měli pouze toliko prostřednictvím zmíněných politických stran. Další projevy přímé demokracie či promlouvání například nevládních organizací do veřejného dění pak Václav Klaus striktně odmítal a odmítá dodnes.

Zpočátku se fakticky paralelně uplatňovaly oba přístupy a zdálo se, že se mohou dlouhodobě v některých aspektech doplňovat. Prezident Havel silou své osobnosti promlouval prostřednictvím bezpočtu vhodných příležitostí, ať již šlo o mediální rozhovory, či pořádání konferencí atd. Tento přístup se rovněž uplatňoval u Občanského hnutí, jednoho z nástupců Občanského fóra. Václav Klaus vedle něj založil Občanskou demokratickou stranu (ODS) a zde uplatňoval svůj přístup k silné straně. Víze vzájemně se doplňujících přístupů ovšem počala získávat trhliny v momentě, kdy politická reprezentace, vzešlá ze svobodných voleb, selhala. V takovém případě se střetával Havlův přístup, postavený na morální odpovědnosti a vůli občanů ke změně, s tím Klausovým, podle něhož v případě, že nejsou volby, mají voliči mlčet.

Nejvýznamnější hospodářskou změnou počátku 90. let bylo vydání řady zákonů, na jejichž podkladě se změnilo vlastnictví k většině dosavadního státního majetku. Vedle korupcí relativně málo zasaženého procesu restitucí, jímž se, s výjimkou převážné části toho církevního, vrátila většina komunisty nakradeného majetku, ovšem existovalo několik zákonů, kterými byly dosud státem vlastněné společnosti nebo malé privatizační jednotky privatizovány. V návaznosti na umožnění živnostenského podnikání se tedy rozběhl proces malé privatizace. Vybrané velké státní podniky byly prodávány formou rozhodnutí vlády. Takto, i přes odpor Václava Klause, byla privatizována i mladoboleslavská Škodovka¹¹. Zbývající stovky podniků se předávaly do rukou zájemců prostřednictvím kupónové privatizace. Tak mohl každý československý, později český, občan starší 18 let získat v několika vlnách a kolech, za body z kupónové knížky, akcie odstátňovaných podniků.

11 Horáček, Filip. Klaus chtěl Škodovku prodat přes kupony, vzpomíná exministr Vrba. In: iDNES.cz [online]. 15. 4. 2011 [cit. 12. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/klaus-a-privatizace-skodovky.A110415_153857_eko_profilu_fih.